

To portrætsamlinger

POVL ELLER: PORTRÆTSAMLINGEN PÅ GAMMELKJØGEGAARD. *Udgivet af Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg 1970. 92 s. ill. 23.00 kr.*

POVL ELLER: HVAD BLEV DER AF PORTÆTTERNE PÅ HIRSCHHOLM SLOT. *Udgivet af Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn 1972. 96 s. ill. 27,60 kr.*

Et stadigt problem i den danske kunsthistorie er de mange ukendte kunstværker, der skjuler sig rundt om i privateje – ikke mindst på herregårdene. For portrætternes vedkommende har Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg igennem generationer gjort en stor indsats for at registrere og fotografere disse private samlinger, og over et par af dem er der også udgivet katalog, senest gælder det *Gammelkjøgegaard*, som museumsinspektør, dr. phil. Povl Eller har skrevet om.

Portrætsamlingen tæller 55 numre, som daterer sig mellem 1576 og 1863. I indledningen gøres rede for samlingens tilblivelse og de få kilder, der findes til belysning af den. Selve katalogen rummer biografiske data, meget udførlige billedbeskrivelser (et udmærket supplement til de ofte vanskeligt reproducerbare ældre malerier), oplysninger om påskrifter, signaturer, datering og rammer samt om konservering og bevaringstilstand. Dernæst følger et afsnit med ræsonnerende betragtninger over billedets kunsthistoriske placering og identifikation og endelig litteraturhenvisninger. Kort sagt er alle de krav, man må stille til en ordentlig katalog, honorerede.

Udover en beskeden folder, skrevet af Otto Andrup, har samlingen ikke tidligere været behandlet som helhed, og da den eneste håndskrevne fortegnelse over portrætterne (fra 1862) må tages med et vist forbehold, skyldes det Povl Ellers store erfaring fra arbejdet med portrætmaleri og hans fine udnyttelse af brevmateriale i såvel Gammelkjøgegaards arkiv som i Det kongelige Bibliotek, at så mange af disse billeder har kunnet bringes ind i den rette sammenhæng – som eksempler må nævnes portrætter malet af Abraham Wuchters, N. P. Holbech og Elisabeth Jerichau Baumann. Et par ikonografisk set interessante børneportrætter fra omkring 1670-erne mangler endnu en fortolkning. Det gælder gruppeportrættet af Christen Skeels børn og det ejendommelige billede af en lille dansk prins, der støtter sig til en vældig løve. Povl Eller nævner, at ideen til dette sidste billede »uden tvivl må være taget fra Karel van Manders portræt af den unge prins Jørgen, der læner sig til en snerrende løve«. Den lille prins er imidlertid fremstillet som elefantridder i lang barnekjole, portrættet af prins Jørgen lægger derimod vægt på at vise denne som feltherre med rustning og kommandostav, hvilket synes at give de to billeder en ret så forskellig karakter. (Om Karel van Manders portræt se i øvrigt Povl Ellers disputats, Kongelige portrætmalere i Danmark 1630–82. Kbh. 1971, s. 320 ff).

Medens den netop omtalte katalog går ud fra en bevaret malerisamling, søger forfatteren i bogen om portrætterne på *Hirschholm Slot* den modsatte vej, nemlig at rekonstruere den nu helt splittede samling på grundlag af en række inventarier – en metode, der i dette tilfælde viser sig at kunne føre meget langt.

Den del af slottets historie, der her har interesse, strækker sig fra 1730, hvor opførelsen af de nye bygninger påbegyndtes, til 1810–12, da man bl. a. grundet forfald atter rev dem ned. Da Hirschholms historie og interiører i perioden under Christian VI er blevet behandlet i en monografi (1963) af H. C. Rosted, og yderligere litteratur om dette emne ifølge Ellers oplysninger kan ventes fra anden side, har forfatteren med ro i sindet helliget sig sin hovedinteresse – portrætsamlingen.

Da man i begyndelsen af det 19. århundrede stod over for tilintetgørelsen af slottet, solgtes foruden meget andet inventar mange malerier på offentlig auktion. De mest værdifulde blev dog bibeholdt i kongehusets eje, og til disse hørte en stor samling portrætter, der blev ført til Frederiksborg, hvor en del desværre siden gik til ved slotsbranden i 1859. De, der nævnes på listen over reddede kunstværker, blev spredt rundt om på forskellige museer, og her gik kendskabet til deres proveniens til dels tabt, samtidigt med at interessen for dem har været ringe, og de fleste af dem har været bortdeponerede eller opmagasinerede.

Når Povl Eller i denne bog atter med sikkerhed har kunnet identificere så mange af malerierne, skyldes det ikke mindst, at han foruden de nævnte inventarfortegnelser fra Hirschholm har kunnet bygge på kunsthistorikeren N. L. Høyens registrering af portrætterne på Frederiksborg Slot inden branden. Ganske vist må vi i dag naturligvis se kritisk på forrige århundreders tilskrivninger, men Høyen var en »kender«, og det er et godt fingerpeg, når han f. eks. omtaler et billede som »en god Original af Wahl«. Størst betydning har dog Høyens ret udførlige beskrivelser af billederne, der sammen med de spredte oplysninger om herkomst og eventuelle signaturer i dag er særdeles brugbare.

Mange af billederne fra Hirschholm vides som sagt at være gået tabt, men det er alligevel af stor betydning for kunsthistorien, når Eller kan bevise, at f. eks. Johan Salomon Wahl havde udført et stort helfigursportræt af Christian VI i kroningsdragt, som havde slående ligheder med et endnu eksisterende voksrelief af samme kunstner – eller af Henrik Krock i 1719 malede et ca. 3 m højt og bredt rytterbillede af Christian VI som kronprins. Hvem ved om ikke en kopi efter et af disse forsvundne billeder dukker op en skønne dag?

En særlig interesse må tillægges den vellykkede identifikation af riddersalens portrætgalleri. Det rigt udsmykkede rum indrettedes i 1731–32 af generalbygmester Johan Conrad Ernst, men ændredes 1733–34 af hofbygmester Lauritz de Thurah, der i øvrigt siden lod interiøret stikke til *Den danske Vitruvius* (bd. II, 1749) med gengivelser af nogle af de her anbragte portrætter. Riddersalen var indrettet som potentatgemak efter tidens mode bl. a. med helfigursportrætter af de fyrstelige personer, man gerne så »repræsenterede« ved festlige lejligheder. Man fandt her Frederik IV og hans første dronning, Louise, hængende

som pander midt i salen omgivet af konger og dronninger fra Sverige, Polen og Preussen – som der gøres opmærksom på, et udmærket billede af den aktuelle politiske situation, og da også et godt eksempel på de enkelte landes forskellige artede portrætskoler.

Men hvornår er denne serie blevet til? Eller daterer portræterne til »omkring eller kort efter 1730« og skriver, at »det næppe er usandsynligt, at billederne kan være ophængt i forbindelse med salens første eller anden fuldførelse 1732 og 1734«. Sidenhen antyder forfatteren disse portrætters dårlige pasform til Thurahs afrundede, vægfaste gipsrammer. »Det er, som om de udenlandske billeder aldrig rigtig havde hørt til i salen, men kun hang her, mens man ventede på billeder med den rigtige facon« – og disse (forestillende den danske kongefamilie) fik man også antagelig inden 1752 og i hvert fald før 1769. Det kan ikke nægtes, at salens helhedsvirkning hermed må være blevet en anden og bedre end den Thurah med den første portrætophængning har gengivet i Den danske Vitruvius i 1749. Det er ikke Ellers formål at skrive om interiørerne, men det er dog ganske interessant at se, at man også ad denne vej måske kan yde bidrag til arkitekturhistorien, idet meget således tyder på, at bestillingen af portræterne må være sket i forbindelse med Ernsts indretning af rummet, at det er denne arkitekt, der har bestemt deres format, og at Thurah ved ophængningen har indsat løse rammer rundt om billederne for at dække tomrummet. Dette er naturligvis en detalje, men for den, der vil beskæftige sig med interiørkunst, kan der måske heri være væsentlige oplysninger til et af de fornemste rum, der blev indrettet i det 18. århundredes Danmark.

Det er lykkedes Povl Eller at finde de fleste af de portrætter, der i tidens løb har hængt i riddersalen. Dog, dronning Louises portræt lader endnu vente på sig – om man da overhovedet nogensinde finder det, og det samme må siges om gemalen Frederik V's. Ganske vist søger forfatteren at få kabalen til at gå op ved at henføre dette sidste billede til Pilos kongeportræt på Statens Museum for Kunst. Men flere uoverensstemmelser (håndstillingen og kroningsregaliernes placering) mellem dette billede og Høyens beskrivelse af det formodede Hirschholm-portræt, må drage identifikationen i stærk tvivl.

Så mange af Ellers fremdragelser kunne have været nævnt her, men sluttelig må det siges, at han ud fra grundige arkivstudier og et dybtgående kendskab til vore museer og deres historie har skrevet en bog, der ikke blot er interessant, fordi den tager spændende metoder i brug, men også vil være meget betydningsfuld og til stor hjælp for dem, der siden vil beskæftige sig såvel med Hirschholm Slot som portrætmaleriet i denne periode.

Marianne Saabye